

Xalq artisti Rübabə Muradovanın atası haqqında bilmədiklərimiz

Pişəverinin yaxın silahdaşını Şimali Azərbaycanda kim xilas edib?

Feyruz Muradov

Mirzə Xəlilin qız ovladı Rühəngiz Muradovanın oğluyam. Anam ailə albomunda atasının şəkillərini qoruyub saxlayır. Hərdən onun haqqında danışır. Odur ki, bir gün bunları yazmağı qərara aldım.

Mirzə Xəlil İşraqi 1896-cı ildə Lənkəran şəhərinin Hacı qəsəbəsində anadan olub. Atası Hacı Murad fermer idi. İmkanlı şəxs olub. Çünki Mirzə Xəlil qəsəbələrindəki mədrəsədə fars dilində təhsil alandan sonra Lənkəran şəhərində dərslərini davam etdirməyə gəndirib. Bu işə kasıb adam üçün mümkün ola bilməzdi. O, Mirzə Xəlili nüfuzlu ruhani görmək istəyirdi. Mirzə Xəlilin dərslərini yaxşı oxuması Hacı Murad ruhlandırır. Onun həmin dövr üçün yüksək təhsilə malik olması üçün heç nəyi esirgəməzdi. Atasının məsləhəti ilə Mirzə Xəlil 1914-cü ildə Bakıya yollanır. Burada Təzə Pir məscidindəki mədrəsədə ərəb dilində təhsilini davam etdirir və 1917-ci ildə təhsilini uğurla bitirir. Mədrəsədə dərslər deyən din xadimləri Mirzə Xəlilin yüksək zehni qabiliyyətini görür ki, onu ali dini təhsil almaq üçün Tehrana göndərsin. Hacı Murad onların məsləhətinə qulaq asır və bu təkliflə razılaşaraq oğlunu Tehran şəhərinə təhsilini davam etdirməyə göndərir. Elə həmin il Mirzə Xəlil Təzə Pir məscidinin axundlarının tövsiyəsi ilə Tehran şəhərinə yola düşür və onun heyətində yeni bir dövr başlayır.

Mirzə Xəlil fars, ərəb dillərində mükəmməl danışa və yazı bilirdi. Tehran şəhərində ali dini təhsil aldığından sonra o, Xorasan şəhərində tibbi təhsil alıb həkimlik ixtisasına da yiyələnir.

Təxmin etmək olar ki, Mirzə Xəlil Tehran şəhərində dini təhsilini bitirdikdən sonra axund kimi məsciddə fəaliyyətə başlayıb. Çünki atası bu qədər müddətdə onun mad-də tələbatlarını təmin edə bilməzdi. Mirzə Xəlil 1928-ci ildə Xorasan şəhərindən Ərdəbil şəhərinə gəlir və bu şəhərdə ailə həyatı qurur.

O, 1929-cu ildə Ərdəbil şəhərində Sıddiqə Hacı Qafar qızı ilə evlənib, özünə ev-eşik qurur. Həyatının ən xoşbəxt günlərini burada yaşayır. 1930-cu ilin mart ayında ilk övladı Rübabə dünyaya gəlir.

Onu da xatırladım ki, Mirzə Xəlilin ailə qurduğu Sıddiqə yaşca ondan xeyli kiçik olub. Onun 33 yaş olduğu halda Sıddiqənin cəmi 16 yaş olduğu olub. Sıddiqə atası Hacı Qafarın tövsiyəsi ilə Mirzə Xəlilə ərəb gedi-b. Hacı Qafar Mirzə Xəlil yaxşı tanıyır, Ərdəbilə tanınan, nüfuzlu bir adam olduğunu bilir. Odur ki, qızının ona ərəb getməsinə məsləhət bilməzdi.

Dini fəaliyyətlə yanaşı Mirzə Xəlil Ərdəbil şəhərindəki xəstəxanada həm də həkim kimi işləyir, ailəsi yaxşı yaşayır. Əbəs deyil ki, Rübabə xanım sonralar Ərdəbil şəhərindəki evlərini, heyətlərini, orda ki xoşbəxt uşaqlıq və gənclik günlərini həsrətə xatırlıyaqcağı.

Rübabədən sonra ailədə başqa övladları dünyaya göz açırlar. 1933-cü ildə Ənvər, 1942-ci ildə qızı Rühəngiz, 1944-cü ildə isə Mahrux,

di, lakin siyasi proseslər başqa istiqamətə yönəldi. Beynəlxalq vəziyyətin təsiri nəticəsində sovet qoşunları İranı tərk etdi. Şah rejimi İranda hakimiyyətini möhkəmləndirdi. Bundan sonra azadlıq hərəkatının iştirakçılarının təqib olunması başlandı. Mirzə Xəlil həbs olundu. Bir müddət sonra Rza şah siyasi məhbuslara azadlıq verdi. Onları həbsdən buraxdı. Amma bu, xarici qüvvələr razi salmırdı. Onlar şah rejimi ilə inqilabçılar arasında tənqibata el atırdılar. Tənqibata uyan şah rejimi yenidən həbslərə və edamlara başladı. Bunu gören Mirzə Xəlil 7 nəfər-dən ibarət ailə üzvləri ilə Cənubi

beşiyi Pərvin doğulur.

Salyan rayonunda yaşadıkları müddətdə Mirzə Xəlil xalq arasında tanınmağa başlamışdı. Onu dərin savadına görə sevirdi və hörmət göstərirdilər. O, bu ərəzidə yegənə adam idi ki, Quranı ərəb dilində oxuyurdu. Gözəl səse malik idi. Dini mərasimlərdə Quranı avazla oxuya bilməsi adamları heyran edirdi. Həmin onun olduğu məclislərə can atırdı. Onun bənzərsiz söhbətlərini dinləməkdən doymurdular. Bir dəfə 1957-ci ildə Salyan rayonunda keçirilən bir məclisdə ovahtı Əli Bayramlı indiki Şirvan rayonunun birinci katibi Əli Səferov Mirzə Xəlili görür.

1946-cı ildə kiçik oğlu Əşrəf dünyaya gəlir. Sıddiqə xanım həmişə kiçik oğlu Əşrəfin dünyaya gəlməsini bir qədər gileylə xatırlayır və adətən belə deyirdi:

- Yaxşı yaşayırdı. Əşrəf doğular-doğulmaz dünya qarışdı. Hər şey alt-üst oldu.

Sıddiqə xanım bunu deməklə, məhz həmin ilin dekabr ayında yurd-yuvalarından didərgin düşərək, siyasi mühacir kimi Şimali Azərbaycana köçüb gəlməyə məcbur olduqlarını nəzərdə tuturdu. Hərçənd ki, həmin il Əşrəfin dünyaya gəlməsinin buna heç bir aidiyyəti yox idi. Sıddiqə xanım bununla yalnız öz ürək ağrısını çatdırmaq istəyirdi. Amma ailənin Cənubi Azərbaycandan mühacirət etməsinin əsas səbəbi onun heyət yoldaşı Mirzə Xəlilin siyasi fəaliyyətə qoşulması idi.

Məsələ bunda idi ki, 1945-ci ildə ikinci dünya müharibəsi Sovet hökumətinin qələbəsi ilə bitmişdi. Stalin yaranan siyasi şəraitdən faydalanaraq İranda müstəqil Azərbaycan dövləti qurmaq fikrində idi, bu səbəbdən də o, İranda azərbaycanlıların milli azadlıq hərəkatının alovlanmasına rəvac verdi. Pişəverinin başçılığı ilə azərbaycanlıların azadlıq hərəkatı vüsət aldı. Təbriz şəhərində Azərbaycan Demokratik Fırqəsi yaradıldı. Ərdəbilin tanınmış ziyalılarından olan Mirzə Xəlil bu hərəkatın əsas təşkilatçılarından və Demokratik Fırqənin Ərdəbil şəhər filialının yaradıcılarından biri idi. Mirzə Xəlil fırqənin Ərdəbil şəhər şöbəsinin sədr müavini vəzifəsini tuturdu. Demokratik hərəkat qələbə çalandan sonra, 1945-ci ilin dekabr ayında Təbriz şəhərində ilk qurultay Mirzə Xəlil Ərdəbil şəhərini təmsilçilərindən biri kimi bu qurultayda iştirakçılardan biri olub. Onları qarşıda azad həyat gözləyir-

Mirzə Xəlil 1960-cı illərin ağsaqqalları arasında .Mirzə Xəlil ortada əyləşib

Mirzə Xəlilin Şirvan şəhərindəki məzarı

Azərbaycanı tərk etdi. Onlar 1946-cı ilin soyuq dekabr ayında Arazi keçərək Şimali Azərbaycana üz tutdular. Burada onları yeni mühit, yeni həyat gözləyirdi.

Sərhədi keçəndən sonra Mirzə Xəlil ailəsi Cəlilabad rayonunda məskunlaşdırlar. Bir il bu rayonda yaşadıqdan sonra 1948-ci ilin əvvəllərində Salyan rayonuna köçüblər. Bir müddətdən sonra Mirzə Xəlil Salyan xəstəxanasında göz həkimi kimi çalışır. O illər Azərbaycanda dini qadağalar güclü idi. Dövlət tərəfindən din adamlarına yaxşı baxılmırdı. Bu səbəbdən Mirzə Xəlil yeni mühitdə özünü rahat hiss edə bilmirdi. Onun uzun illər yaşadığı İranda dinə münasibət başqa idi. Burada, Sovet dövlətində isə dinə qarşı sert mövqə hökm sürürdü. Lakin xalq gizlində də olsa dini ayinlərə əməl edirdi. Xalq öz dinini əziz tuturdu və yüksək dini təhsil görmüş Mirzə Xəlilə hər cür hörmət göstərirdi. Məhz Salyan rayonunda Mirzə Xəlilin daha iki övladı dünyaya gəlib. 1948-ci ildə qızı Tahirə, 1953-cü ildə isə son-

Onun dərin biliyinə heyran olur. Məclisdən sonra ona yaxınlaşır və onun Əlibayramlıya gəlməsini təklif edir. Bildirir ki, Əlibayramlıda ona hər cür köməklik edəcək.

Mirzə Xəlil onu təklifini qəbul edir və elə həmin il Əlibayramlıya, Şirvana gəlir. Birinci katib vədinə sadıq qalır. Burada Mirzə Xəlil torpaq sahəsi alır, ailəsi üçün ev tikir, 1957-1967-ci illərdə Əlibayramlının axundu olur. Sonralar Əli Səferov vəzifədən getse də, ondan sonra bu postu tutan Məmməd Məmmədov da, Bilal Kerimov da hər biri Mirzə Xəlilə böyük hörmət göstərirlər.

Böyük oğlu Ənvəri evləndirir. Ona həyat alır. Ənvər ticarət sahəsində işə düzəlir. Kiçik oğlu Əşrəf universitetinin tarix fakültəsini bitirir və tarix müəllimi işləyir. Böyük qızı Rübabə Azərbaycanın Xalq artisti adına layiq görülür. Cənubi Azərbaycandan mühacir kimi gəlmiş üçün onun qarşısında bir çox sədlər çəkilir. Xarici ölkələrə qastrol səfərlərinə icazə verilmir. Əgər bu qadağalar olmasaydı, Rübabə belkə də dünya şöhrətli müğənni ola bilərdi.

Mirzə Xəlil 1967-ci ildə Əlibayramlıda dünyasını dəyişir və orada dəfn olunur. O, keşməkeşli həyatının son on ilini Əlibayramlıda yaşayır. Yaşlılardan eşitdiyim söhbətlərdən öyrənmişəm ki, onun dəfnindən artıq izidilhamlı keçib. Dəfnində və hüzür mərasimində şəhərin bütün tanınmış adamları iştirak ediblər. Yas məclisinə gələn rayonun birinci katibi Bilal Kerimov göstəriş verib ki, onun yaşadığı küçəyə təcili asfalt çəkilsin və küçə dərhal işıq sistemi ilə təmin olunsun. Qısa vaxt ərzində bu məsələlər operativ həll olunur.